LAQGĦA F'CHARTRES

Fil-'Melita' *tal-5 ta' Novembru tas-sena '38, deher dan l-artiklu li aħna qlibna mill-Franċiż għall-Malti, b'tifkira tal-laqgħa li kellhom il-professuri P.P. Saydon u Ġ. Aquilina mal-kittieb Laurent Ropa, li f'dak li jikteb jagħti xhieda ħajja, imfissra bl-isbaħ sengħa ta' l-imħabba ħierqa għal Malta, il-sienha u ġrajjet niesha.*

ID-DIREZJONI

Is-Sajf li għadda, tlitt irġiel iltaqgħu f'belt tas-sobborg imbiegħed pariġin f'isem idijal malti, u għall-imħabba ta' dan l-idijal biss. Dawn huma l-ġrajjiet ċkejknin li jgħajjxu l-imħabba għal Art twelidna.

Fit-tletin ta' Lulju, jien li qiegħed nikteb, qbadt it-trên ta' Brest għal Pariġi, u nżilt fl-istazzjon ta' Chartres. Malli qbadt l-art fejn tista' tgħid ma kien hemm ħadd, ftit passi 'l bogħod ilmaħt żewġt irġiel, huma kienu mexjin lejn in-naħa tiegħi u jien qagħadt inħares lejhom; imma ma domtx wisq ma għarafthom.

AQUILINA ? saqsejt (jien u riesaq lejh biex neħodlu b'idu) 'l wieħed l-aktar żagħżugħ.

ROPA ? weġibni hu.

Dan kien tassew Ġuże Aquilina, kif kont stħajjiltu jien, mir-ritratt li ma kienx ilu li bagħatli.

Sieħbu li jien ma kontx nafu mill-wiċċ, kien il-Professur P.P. SAYDON. Ta' l-ewwel kien ġej minn Londra, it-tieni minn Valletta, u ltaqgħu flimkien Pariġi. Jisgħobbini ħafna li ma setgħux jaslu wasla sal-belt tiegħi ta' Sille-le-Guillaume, fejn jien kont nilqagħhom bl-akbar ferħ: hekk hu l-għaliex fit-tletin ta' Lulju tas-sajf li għadda, tliet Maltin iltaqgħu għad-dell tal-Katidral ta' Chartres. Kemm-il darba qabel Chartres, jew x'imkien ieħor fi Franza setgħet tilqa' fiha, bħal did-darba, tlitt irġiel Maltin !

Għax din il-laqgħa fil-belt ta' Karnuti (Carnutes) ma kenitx laqgħa bla ħsieb, kienet laqgħa mix-xewqa, laqgħa li ridnieha.

Ir-Rev. P. P. Sadyon, kif jidher, qabeż l-erbgħin, imma Dr. Ġużè Aquilina, hu żagħżugħ mimli ta' bejn is-27 sena. Għal kemm iż-żewġ patrijotti ma jaqblux fil-għomor, huma ilhom minn xi snin 'l hawn jaħdmu flimkien f'xogħol wieħed biex iseddqu lil Malta r-rebħa tal-Lsien Malti darba għal dejjem. Ġa xandru l-ewwel żewġ kotba ta' l-Antoloġija Maltija u bħal issa qegħdin jaħdmu dizzjunarju tal-lsien tagħna n-nazzjonali, u fih sa jagħtu nisel il-kliem.

Professur tal-Kitba Mqaddsa tal-lhudi u l-grieg bibliku fl-Università Rjali ta' Malta ir-Rev. P.P. Saydon jagħti ħidmitu kollha għall-istudju wit-tisbiħ ta' lsien twelidna: qaleb għall-Malti minnufih mill-Lhudi, xi kotba ta' l-Għaqda l-Qadima; iżda x-xewqa kbira tiegħu hi li jġib fil-Malti l-Bibbja kollha. Fost iż-żgħażagħ sewa għall-aħħar. Fiż-żmien ta' qablu u ta' qabel ħbiebu, l-Università kienet l-asaħħ qawwa tat-Taljan: bit-twaqqif ta' għaqda għal Lsien Nazzjonali hu bena kif qalli hu, u kif, bid-daħka, fakkarni hu n-nifsu 'fortizza ġewwa fortizza'. L-aktar li fixklu l-Malti kienu l-kleru u l-avukati: iżda, żied igħidli bil-għoġba, ir-Rev. P.P. Saydon hu u qiegħed igħid għalih in-nifsu u għal ħabibu Aquilina li hu dottur tal-liġi, biex iżomm iebes lil avukat qam avukat, u biex iżomm iebes lil qassisin qam qassis.

Dr. Ġ. Aquilina minn sena 'l hawn qiegħed jaħdem Londra fl-Iskola ta' l-Ilsna Orjentali; jekk hu avukat hu għandu wkoll l-isem ta' Professur tal-lsien u l-letteratura Maltija fl-Universtà Rjali. Jaf sewwa ħafna l-letteraturi Ingliża u taljana, u xi oħrajn u għandu ħjiel tal-kittieba franċiżi, u jagħmel ħiltu biex jaqrahom fl-oriġinal; jewilla ma kitebx bil-malti fil-vjaġġ, bid-data minn Pariġi sunett sabiħ ħafna fuq Baudelaire? Poeta Ingliż, huwa wkoll rumanzier u poeta Malti, u l-ftit poeżiji li ta lill letteratura nazzjonali jingħaddu, bla dubju, fost l-aktar oriġinali. Hemm għalfejn ngħid li dan iż-żagħżugħ huwa mill-isbaħ tamiet ta' Malta?

Nista' ngħid li dak li hu l-itjeb u l-asaħħ fiż-żgħużija Maltija bħal issa jinġabar f'dawn iż-żewġ patrijotti: il-professuri P.P. Saydon u Ġużè Aquilina. Il-ħajja Maltija ta' għada, għad trid tikber minnhom.

Il-għaliex mela dawn iż-żewġt irġiel xtaqu jiltaqgħu miegħi daqs kemm jien xtaqt niltaqa' magħhom? Jaqaw x'konfoffa konna sa ninsġu?... jaqaw xi ħsebijiet ta' demm konna sa nwettqu? Kieku xi ħadd mexa warajna biex isir jaf dan, kien jibqa' mingħajr ma jaqta' xewqtu, il-għaliex ilsienna għalih barrani; imma jien kont nagħtih bil-qalb kollha kull tagħrif li ried, u nneħħilu kull biża'. Xejn tixwix fil-fehmiet li aħna qabbilna ma' xulxin bil-ferħa fit-triq, jew fis-setaħ tal-kafè. L-agħar li stajna għidna kienet is-sogħba tagħna li dil-kustjoni kerha tar-razza mliet il-ħajja ewropea bil-mibegħda. "Ir-razza tal-bniedem hi familja waħda" qal il-Professur Saydon, u meta qal hekk, tkellem, mhux bħala qassis, imma bħala raġel. "Aħna lkoll aħwa... Għalhekk ħaġa sabiħa, u sewwa li nqimu lil xulxin, u ninħabbu bejnietna... Jien Malti u arani. hawn fost il-Franċiżi, għada nkun fost l-Ingliżi, il-Belġjani, l-Olandiżi... Hi ħaġa hekk ħelwa għal bniedem iħoss ruħu fost l-aħwa kull-imkien, kulfejn jista' jmur" u jien weġibtu: "Jidhirli li Franza hi l-pajjż l-aktar ħanin... Hawn ir-razez kollha ndaqs... in-

nies kollha xorta waħda..." u xħin temmejna l-ikla tagħna l-Professur qal, bħala 'toast': VIVA FRANZA! VIVA MALTA!

Kif wieħed jista' jara, fit-taħdita tagħna ma kien hemm xejn xewwiexi, iżda jaqbel ngħidu, li dan it-taħdit tagħna, f'dak il-ħâl, ma kienx ħlief il-bidu ta' ħaġa aqwa; aħna ma ltqajniex f'Chartres għal daqshekk biss. Mela għaliex sibna ruħna hemmhekk? Aħna ltqajna Chartres għaliex aħna Maltin, u għaliex aħna t-tlieta qaddejja mħeġġa ta' idijal wieħed, l-idijal Malti. Aħna fuq Malta li qbadna nitkellmu l-ewwel, u fuq ħutna l-Maltin imxerrdin kullimkien, u fuq dawk li jinsew... u l-aktar fuq il-Malti, il għaliex 'Malta' llum tfisser u tibqa' tfisser għal ħafna żmien 'l quddiem, (qabel kollox) Ilsien ta' Malta.

Iżda b'liema lsien fissirna ruħna? Il-professuri Saydon u Aquilina jafu l-Ingliż, jafu wkoll ftit franċiż, jien naf ħażin ħażin it-taljan. Stajna, kieku ridna, nfissru ruħna f'dawn l-aħħar żewġ ilsna: iżda aħna ma konniex Chartres għal daqshekk!

Mall-ewwel b'daqxejn tat-tbeżżigħ biex nibda l-għaliex wara 30 sena ftit stajt inħaddem l-ilsien ta' misserijieti, tajt il-ġieh lill-Malti fostna billi qbadt nitkellem bih. Il-ħbieb tiegħi ħabtu jistagħġbu meta semgħuni nitħaddet, tista' tgħid bil-ħeffa, u jien ukoll stagħġibt bija n-nifsi. Ma ngħidx li tkellimt bil-Malti ta' l-Għaqda, iżda kien mill-aħjar nisel, minn nisel il-bdiewa, li fin-nies kollha tad-dinja, iżommu u jżommu biss dak li hu l-aktar utieq fin-nazzjon.

"Int minn Għawdex" qalli Dr. Aquilina bi tbissima, "għaraftek mill-pronunzja. Jien minn hemm ukoll."

F'kelma waħda, aħna tħadditna bil-Malti, u din l-aqwa ħaġa.

Aħna semmejna l-ilsien ta' Malta fi mkien li m'hemmx biża' li kien semgħu xi darba, jew li sa jerġa' jisimgħu mill-ġdid. Iva, intenni, din l-aqwa ħaġa. U jien niftakar il-kitba mill-isbaħ ta' Dun Karm dwar safra Maltija Lourdes. Jien ukoll nista' nifhem x'ħass f'qalbu meta, f'art imbiegħda, sama' tiela' lejn is-sema, mill-għoljiet sbieħ, donnhom f'mixja wara xulxin, u l-iġbla jbajjdu bis-silġ, il-leħen tar-razza tiegħu mħallat ma' l-ilħna, tista' tgħid, tar-razez kollha tad-dinja!

Qabel infridna, il-professur Saydon, hu u jeħodli b'idi, qalli: "Ma għaddejniex żmien wisq ħlimkien, iżda dawn il-ftit sigħat huma għalina egħżeż mill-ħmistax li għaddejna Pariġi bl-egħġubijiet tagħha."

X'ried ifisser b'dan il-kliem il-professur magħruf? Dan u xejn iżjed: il-ferħ li ħass meta, 'l bogħod u 'l bogħod sewwa minn Gżiret twelidu, iltaqa' ma' iben ta' dik il-Gżira nfisha, tar-razza tiegħu, li għalkemm għex dejjem imbiegħed minnha, ma nsieha qatt; li għalkemm sar ċittadin ta' waħda mill-ogħla nazzjonijet tad-dinja, qatt ma ċaħadha, mhux biss, imma

baqa' u jibqa' dejjem, marbut magħha, isebbaħha, ikabbrilha ġieħha f dik il-ħaġa li hi, u li għandha tkun, għal uliedha kollha, kif qal P. P. Saydon "demmna, ruħna, ħajjitna": l-Ilsien Malti !

Laurent Ropa